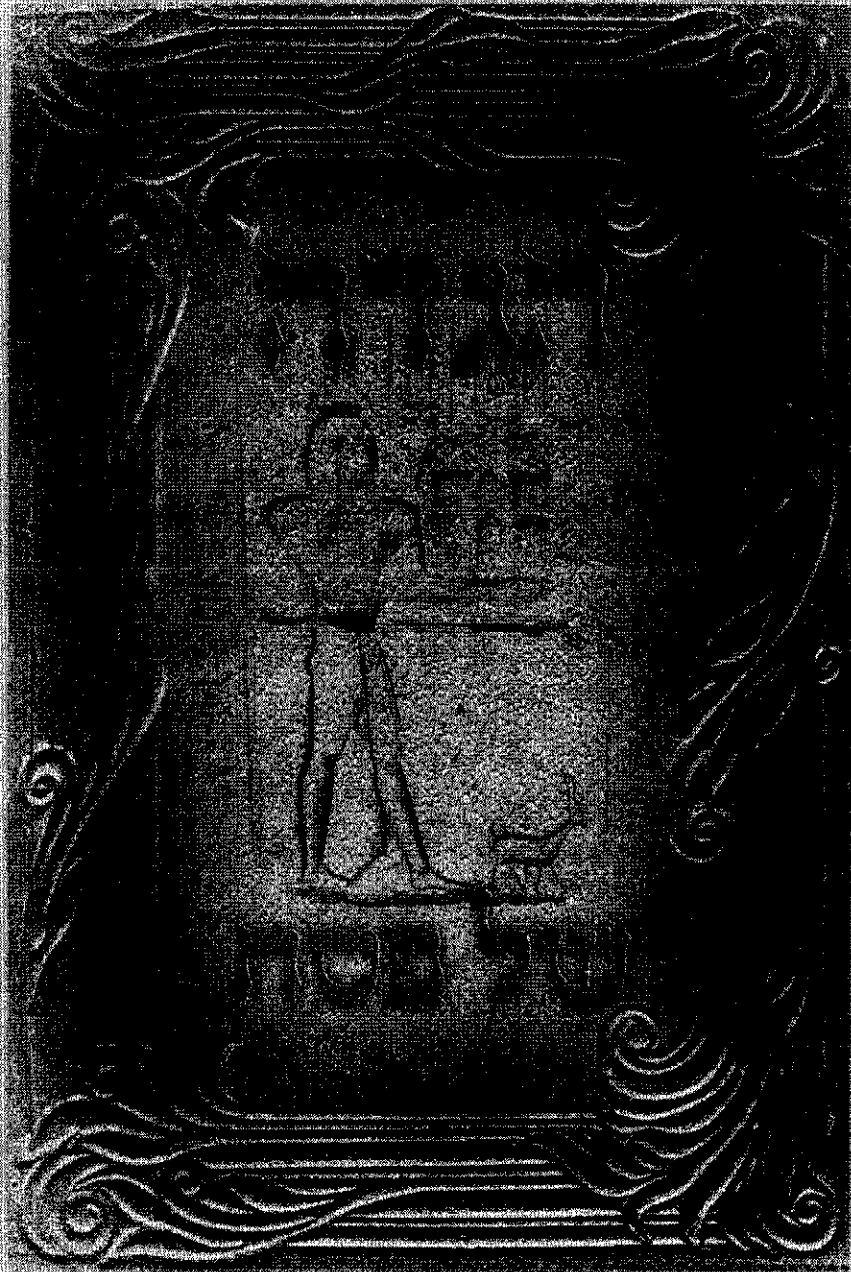

Haggadah Insights:

MAKING THE MOST OF THE SEDER EXPERIENCE

2 PART SERIES:

WEDNESDAY, MARCH 26 & MONDAY, MARCH 31 AT 8:00PM

GIVEN BY RABBI SHMUEL SILBER

Note
New Night

Sponsored by Caryn Andrews
for a Refuah Shelaymah for
Tzipora bas Bryna Rose

Haggadah Insights 5774: Part 1

March 26, 2014

1. הגדה של פסח: הא לחמא עניא

This was the bread of affliction ³	הא לחמא עניא
which our ancestors ate	די אכלו אבותינו
while they were enslaved in Egypt.	בארץ מצרים.
All who are hungry—let them come and eat,	כל דרעבין ייתי ונכול.
all who are in need—	כל דדצריך
let them come and join us for the Pesach Seder.	ייתי ונסח.
For the present we are here,	השתא חכא
but next year we will be in Eretz Yisroel.	לשנה תבא בארץ דישראל.
For the present we are still in servitude,	השתא עבדי
but next year we hope to be truly free then.	לשנה תבא בני חורין.

Approach #1:

2. הגדה של פסח" מנחת אשר (דף ע"ב)

לשון העם, ולזכר בעלמא נקבעו הדברים לדורות בתחילת ההגדה, שהרי ביסודה פיסקא זו איננה חלק מעצם ההגדה. ומזה הטעם מסיימים פסקא זו השתא חכא לשנה הבאה בארץ דישראל וכו' כיון שכל הפסקא בבבל מקורה ואנו אומרים אותה לזכר.

(A) וחננא עיקר בונה דכאמת פיסקא זו לא היתה חלק מנוסת ההגדה

(B) כלל, דמה טעם יש לומר כל דכפין ייתי ויכול בלילה כשכל בני הבית מסובין מסביב לשלחן ונסקד מקומם של העני והרעב, ומה טעם יש לומר כל דצריך ייתי ויפסח בלילה כשכבר שחטו את הפסח ואינו נאכל אלא למנויו. אלא ברור שבימי קדם היו מכריזים הכרזה זו בעוד היום גדול, כל עוד לא נשחט הפסח, וכל עוד העניים עדיין סובבים בחצות עיר לבקש מאל-אכלם, ומשום כך היו אומרים דברים אלו בארמית.

3. הגדה של פסח: פירוש הרא"ה קוק וצוק'ל (ג-נא)

(A) הא לחמא וכו' כל דכפין וכו' השתא חכא וכו' השתא עבדי וכו'. בעזה"י אפרש טעם ההקדמה הזאת, והנראה שתקונה לאחר התורבן, ולמה לא תקנו קודם התורבן נוסח מה להזכיר, שזה הלחם אכלו אבותינו בארץ מצרים. והיותר פלא כי קודם שאלת מה נשתנה אמר הא לחמא וכו' וא"כ מה מקשה שבכל הלילות אנו אוכלים חו"מ, הלא אמר מקודם כי כלחם הזה אכלו במצרים ולכן יאכלום לזכר. אך הנראה בעזה"י לכל ירך לבכנו ונעציב נפשנו על גודל הנפילה אשר לנו בגלותנו, ואין אנו מקיימים מצות קרבן פסח, וגם שלא נאמר למה נזכור העבדות, ואנחנו כהיום הזה ג"כ עבדים, ומה נשיש בגאולתנו מקודם ועתה נהפכה לנו השמחה ליגון. ע"ז אמר כי "כהא לחמא עניא", שאין לנו מזבח להקריב הפסח, והלחם עני בלא מצות הארץ, וכמו זה אכלו אבותינו בארץ מצרים, ועם כ"ז נגאלו, וגם אנחנו נזכור הגאולה העתידה, ויחזק בטחוננו בד', ואם יתמהמה עכ"ז אחכה לו, לכן לא תמנעו מלאכול המצה לתיאבון כהלכתה, אך "כל דכפין ייתי ויכול", ובזכות זה יהיה "כל דצריך ייתי ויפסח". כי הפסח נאכל על השובע, ואין שייך בו "דכפין" אלא "דצריך", שהוא צריך לאכול הפסח משום גזרת המלך בתוה"ק. ומה שאנו צריכים

כִּי יֵצֵאת מִצְרַיִם תִּטַּע עוֹד הַיּוֹם הַזֶּה
בְּגִלּוֹתֵינוּ אֶת פְּרֵי הַתְּקוּהָ הָאֲמוּנָה וְהַבְּטָחוֹן אֶל לִבְבֵנוּ, כִּי "הַשְּׂתָא עֲבָדִי" וּמ"מ נִקְרָה
לְהַגָּל בְּמַהֲרָה ו"לִשְׁנָה הַבָּאָה ב"ח", אֲבָל אֵילּוּ ח"ו לֹא נִגְאַלְנוּ אֹז, הִיתָה בְּטֵלָה
תְּקוּתֵנוּ, לִכֵּן צְרִיכִים אֲנוּ לְהִזְכִּיר יצ"מ גַּם בַּעַת צְרוּתֵינוּ וְגִלּוֹתֵנוּ, וּלְשׁוֹשׁ בְּהַ לְזִכּוֹר
חֲסֵדֵי ד' ב"ה, אֲשֶׁר הוֹצִיאֵנוּ בְּנִסִּים וּנְפִלְאוֹת מֵאֶרֶץ טֹמָאָה וּמִבֵּית עֲבָדִים - לְהִיּוֹת בְּנֵי
חוּרֵין בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל.

לְאֲכוֹל הַמִּצָּה, שֶׁהוּא זָכַר לִיצִיאָתֵנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, אֲרַעָא דְמִסְאָבָא, מִפְּרֵשׁ טַעַם צְוִי
שְׂצוּה "כָּל דְּכַפִּיָן", מִשׁוּם ד"הַשְּׂתָא הַכָּא" וּמ"מ אֲנוּ מְקוּיִם לְעֵלּוֹת בְּמַבְ"י לְאַה"ק,
לִשְׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל", מִשָּׂא"כ אִם לֹא יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם בְּרַגַע הַהוּא מִמֶּשׁ,
וְאִז אֲזֵלָא לָנוּ כָּל תְּקוּהָ וְאַבְרָהָה כָּל תּוֹחֵלֶת, שֶׁכֶּבֶר נִשְׁקַעוּ בְּמ"ט שְׁעָרֵי טֹמָאָה כְּמ"ש
הַמְּקוּבָלִים, שְׂאִם לֹא נִגְאַלּוּ יִשְׂרָאֵל בְּשַׁעָה הַהִיא הָיוּ עוֹבְרִים שְׁעַר הַנִּי שֶׁל הַטֹּמָאָה,
כִּי כֶּבֶר נִשְׁקַעוּ מ"ט שְׁעָרִים בְּטֹמָאָה ר"ל.

Approach #2:

4. הגדה של פסח: שיח הגריד (דף י"ט)

וְנִרְאָה, לֹמַר דְּהַנָּה עֲבָד אֵינּוּ יָכוֹל
לְהַכְנִיֵס אֹרְחִים, דְּהָא קִי"ל (פְּסָחִים דָּף
פ"ח:). מַה שְׁקָנָה הַעֲבָד קָנָה הַבּוֹ, וְאֵין
לְעֲבָד נִכְסִים וְגַם אֵין לוֹ בֵּית, וְלִכֵּן מִתְחִילִים
אֶת הַהַגְדָּה בְּהַכְנַסַת אֹרְחִים וְאוֹמְרִים כָּל
דְּכַפִּיָן יִתִּי וְיִכּוֹל, דְּזוּהוּ דְרַךְ חִירוּת, לְהִרְאוֹת
שְׂאִין אֲנוּ עֲבָדִים אֲלָא בְּנֵי חוּרֵין, שְׂאֲנוּ
מְכַנְיָסִים אֹרְחִים!

(ט) כָּל דְּכַפִּיָן יִתִּי וְיִכּוֹל * יֵשׁ לְעִיָּין
לְמַה מִתְחִילִים אֶת הַהַגְדָּה בְּהָא לְחַמָּא
עֲנִיא הַעוֹסֶקֶת בְּהַכְנַסַת אֹרְחִים, דְּזוּהוּ וְדָאֵי
רַמְצוֹת הַכְּנַסַת אֹרְחִים מִצָּה גְדוֹלָה הִיא,
אֲבָל לְכַאוּרָה אֵין לָהּ עִנְיָן לְהַגְדָּה, וְעִיָּין
בְּתַעֲנִיָה (דף ב'). דְּרַב הוֹנָא בְּכָל יוֹם כִּי
הוּא כּוֹרֵן רִיפְתָא הִי אֹמֵר כָּל מָאן דְּצִרִין
לִיתִי וְלִיכּוֹל, וְלֹא רַק בְּלִיל הַסֵּדֶר.

5. Rabbi Jonathan Sacks Haggadah (page 11)

This is the bread of affliction

This is a **strange invitation**: 'This is the bread of affliction which our ancestors ate in the land of Egypt. Let all that are hungry come and eat.' What hospitality is it to offer the hungry the taste of suffering? In fact, though, this is a profound insight into the nature of slavery and freedom. As noted above, *matzah* represents two things: it is the food of slaves, and also the bread eaten by the Israelites as they left Egypt in liberty. What transforms the bread of affliction into the bread of freedom is *the willingness to share it with others*.

Primo Levi was a survivor of Auschwitz. In his book, *If This Is a Man*, he describes his experiences there. According to Levi, the worst time of all was when the Nazis left in January 1945, fearing the Russian advance. All prisoners who could walk were taken on the brutal 'death marches'. The only people left in the camp were those who were too ill to move. For ten days they were left alone with only scraps of food and fuel. Levi describes how he worked to light a fire and bring some warmth to his fellow prisoners, many of them dying. He then writes:

'When the broken window was repaired and the stove began to spread its heat, something seemed to relax in everyone, and at that moment Towarowski (a Franco-Pole of twenty-three, typhus) proposed to the others that each of them offer a slice of bread to us three who had been working. And so it was agreed.

'Only a day before a similar event would have been inconceivable. The law of the Lager said: "eat your own bread, and if you can, that of your neighbour," and left no room for gratitude. It really meant that the law of the Lager was dead.

'It was the first human gesture that occurred among us. I believe that that moment can be dated as the beginning of the change by which we who had not died slowly changed from *Haftlinge* [prisoners] to men again.'

Sharing food is the first act through which slaves become free human beings. One who fears tomorrow does not offer his bread to others. But one who is willing to divide his food with a stranger has already shown himself capable of fellowship and faith, the two things from which hope is born. That is why we begin the seder by inviting others to join us. Bread shared is no longer the bread of affliction. Reaching out to others, giving help to the needy and companionship to those who are alone, we bring freedom into the world, and with freedom, God.

Approach #3:

6. הגדה של פסח: יחל ישראל דף נ"ב (A) אחד מסדרי ליל הפסח ערכתי בחיל האוויר, עם למעלה מאלף משתתפים. קראתי את ההגדה — "הא לחמא עניא" בארמית, ותירגמתי אותה לעברית, והנה קם טייס צעיר, ומבקש לשאול, שאלה: "כבוד הרב, אני שמעתי את התרגום של "הא לחמא עניא" מפיו, נדמה לי שאבד הכלח על כל הנוסח הזה, נדמה לי שהטקסט הזה הוא פשוט לא מדבר אלינו. תראה, "השתא הכא השנה פה לשנה הבאה בארץ ישראל", מה זה לשנה הבאה בארץ ישראל? אני צבר, כל החיים שלי אני בארץ ישראל! "השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין", מה פתאום "השתא עבדי"? אני נולדתי כבר בתוך המדינה, אף פעם לא הייתי אחר מאשר בן חורין!"

8 השבתי לו: הבט, באוזני שמעתי את מורי ורבי הרב שך בישיבת פוניבז', את רבי אליהו לופיאן בישיבה בזכרון יעקב, ואת רבי שלמה זלמן אויערבך בישיבת קול תורה, ביום הכיפורים, היום הקדוש ביותר של השנה, כשבנודאי צריך לומר אמת ורק את האמת — דבר שהם הקפידו עליו כל ימות השנה — ואני שמעתי במו אוזני אותם עומדים ומכים "על חטא" ואומרים רשימה של ארבעים וארבעה חטאים נוראים האחד יותר מהשני — "על חטא שחטאנו לפניך" בזה ובזה, כפי שמופיע במחזור של יום הכיפורים לפי סדר כפול של א"ב, כשאתה מסתכל על זה באופן אובייקטיבי אתה משתאה, איך הם יכולים לומר דברים כאלה? חלקן עבירות שעליהן נאמר יהרג ואל יעבור, הלא כולנו יודעים שהם לא עברו את העבירות האלה? אז התחלתי לחשוב: בדורות קודמים, עמד הבעל שם טוב ועמד הגאון מווילנא, עמדו כל גדולי הדורות ואמרו "על חטא שחטאנו לפניך" — וכי הוציאו מפייהם, הלילה, דבר שהוא לא אמת?

9 התשובה היא: הם לא חשבו רק על עצמם! לא כל הזמן "אני" ו"אני" ו"אני" צריך לחשוב על הזולת, צריך לחשוב על כלל ישראל, כי כל ישראל ערבים זה בזה. כאשר הצדיקים הללו ביקשו "סלח לנו מחל לנו כפר לנו, על חטא שחטאנו לפניך", הם חשבו על הכלל, הם לא חשבו על עצמם!

10 כך הדבר — המשכתי ואמרתי — בנוסח הזה של ההגדה, אני צריך תמיד לחשוב על עצמי? "אני צבר, אני נולדתי בתוך המדינה" ומה עם אחי ואחיותי, אלה הנמצאים עכשיו מעבר למסך הברזל — זה היה עוד לפני נפילתה של ברית המועצות וקריסת המסך — מה עם אחי ואחיותי בארצות אסיה ואפריקה, שהיו מאד מאד רוצים לחשתחרר מהעול שם ומן הגלות שם ולבוא הנה? הם לא יכולים לומר זאת כי אין להם ליל סדר, אין להם מצות ויין, אין להם הגדה של פסח, ואין להם אפילו את הידע. בוא נהיה להם לפה, נפסיק לחשוב כל הזמן על עצמנו, נתחיל לחשוב גם על הזולת, ונאמר פה אחד בשם כולם: "השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין. השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל".

7. אוצר מפרשי ההגדה (דף 78) הגה 23 בא"ד ובהגדה של פסח הגר"ש אלישיב

נמעל דהיינו לאחרים. ובהגדה של פסח הגר"ש אלישיב כתב שאין האמירה מופנית לעניים, אלא חלק ממצות והגדת לבגד להודיע שמחות הפסח הוא הדאגה שיוזיה לכל אדם די צרכו. ועוד כתב שם שהוא מחדין הכללי של שמחת יום טוב שמעוה לשמח את העניים, ע"ש.

כל דכפין: השתא חכא לשנה הבאה ... השתא עבדי וכו'. נראה לבארו על פי המשנה ב"מ (פג.) ר"פ השוכר את הפועלים, מעשה ברי יוחנן בן מתיא שאמר לבנו צא שכור לנו פועלים, הלך ופסק להם מזונות, וכשבא אצל אביו אמר לו, בני, אפילו אם אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך עמהן, שהם בני אברהם יצחק ויעקב. אלא עד שלא יתחילו במלאכה צא ואמור להם על מנת שאין לכם עלי אלא פת וקטניות בלבד. והכי נמי נראה לבאר חכא, שאנחנו מזמינים לאחרים שיבואו ויסעדו אצלנו, ובאמת כל האורחים בני אברהם יצחק ויעקב המה, וראוי ליתן להם יותר מאשר סעודת שלמה בשעתו, ולפיכך אנחנו מצהירים תיכף ומיד שאנחנו עדיין עבדים, אולי לשנה הבאה נוכל ליתן להם כדבעי - כשנהיה בני חורין, אבל השתא, הסעודה שהזמנו אותם לאכול אצלנו תהיה סעודה פשוטה ופשוטה.

9. נתיב בינה חלק ד' (דף 63)

חלק ב': תזמנה לאורחים — "הא לחמא". מתוך נוסחה של התזמנה ברור שהיא מתכוונת לזמן שבו לא חקריבו עוד קרבן פסח, כי כידוע "אין הפסח נאכל אלא למנויו", חיינו לאלה שנועדו מראש לסעודה משותפת, ומשום כך אנו מוסיפים: "השתא חכא לשנה הבאה בארצא דישראל, השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין". והנה מדוע דיוקא בהג' יש צורך בתזמנה מיוחדת לעניים? על זה משיב אבודרהם: "בליל פסח יש הוצאה גדולה, ואין ביד העניים לקנות די סיטוקם, על כן נהגו לומר "כל דכפין ייתי ויכול"... ואחר כך ידבר על לבם ואומר להם לא חבושו אם אחם סמוכים על שולחן אחרים, השנה הזאת אחם כאן, לשנה הבאה תהיו לשלום בארץ ישראל". אבודרהם מסמין את נוסח התזמנה למסופר בתלמוד על רב הונא שהיה מטורסם בשל עושרו, ועליו נאמר: "כי הוה כרך ריפחא (כשרצה לסעוד) הוה פתח לבבוי (דלת ביתו) ואמר: כל מאן דצריך לייתי (יבוא) וליכול (ויאכל)" (תענית כ, ע"ב). כך אולי ניתן לומר, שבלייל הסדר ירגיש כל אחד את עצמו בעשיר שיכול לנהוג כמנהג שרב הונא היה נהוג בו כל השנה כולה.